

Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi

Images of Turk-Ottoman in Russian History Textbooks

Ahmet ŞİMŞEK*

Nigar MEHERREMOVA CENGİZ**

Öz: Bu çalışmada Rusya'da tarih ders kitaplarında Türk ve Osmanlı imajı incelenmiştir. Bunun için Rusya'da okutulan tarih ders kitaplarına web ortamında dijital olarak ulaşılmıştır. Çalışmada ortaöğretim 5-11. sınıf Rusya Tarihi ve Genel Tarih ders kitaplarına bakılmıştır. Bu çalışmada her sınıf düzeyi için sadece bir Rus Tarihi ve Genel Tarih ders kitabı incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir.

Rusya tarih ders kitaplarında Osmanlı devleti ve Türklerle ilgili pek çok bilgi vardır. Özellikle Balkan savaşları ile ilgili bilgiler çok fazladır. Aynı zamanda Türk ve Osmanlı tarihi ile ilgili çeşitli görseller, haritalar ve kaynaklar kullanılmıştır. Bu kitaplarda ayrıntılı bir şekilde Türk tarihinin bazı kısımları anlatılmıştır. Tarihsel kanıta dayalı anlatımından dolayı Rusya'daki tarih ders kitaplarındaki dil genel olarak nesnel bulunmuştur. Fakat bunun yanında Türkler ve Osmanlılarla ilgili bazen yanlış, abartılmış ve ötekileştirmeye yönelik bilgilere de rastlanmaktadır. Buna ek olarak bazı görsellerle yine *öteki* ve *düşman* imajı canlandırılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tarih Eğitimi, Rus Ders Kitapları, Rus Tarih Eğitimi, Rus, Türk İmgesi

Abstract: In this study, the Ottoman and Turk's images in the Russian history textbooks has been examined. For this purpose, the ebook versions of Russian history textbooks over the web has been used. Russian History and General History textbooks from 5 to 11th grades in secondary education has been taken into consideration. The obtained data has been analyzed by descriptive analysis.

In Russian History textbooks there are lots of information on Turks and Ottoman Empire. Especially about the Balkan Wars. The textbooks contains a variety of images, maps, and historical resources related to Turkish and Ottoman History. Some parts of Turkish history is presented in details. Due to historical evidence based narration that being used Russian history textbooks are usually written in objective manner. However, they contains some incorrect, exaggerated or intended to otherize information about Turks and

---

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, E-posta: simsek@sakarya.edu.tr

** Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: nigar.cengiz@ogr.sakarya.edu.tr

Ottomans. Also some textbook visuals has been observed to arouse the *other* and *enemy* image.

Keywords: History Education, Russian Textbooks, Russian History, Russian, Turkish Image

Giriş

Tarih ders kitaplarında ülkeler arası düşmanlığa sebep olacak kin ve nefret duygularını doğuran ifade ve bilgilerin çıkarılması için uluslararası çalışmalar 1919'dan beri yapılmaktadır (Safran & Ata, 1996: 1). O yıllardan bugüne kadar özellikle Avrupa devletleri arasında pek çok çalışma ve buna bağlı protokol ortaya çıkmıştır (Şimşek & Alaslan, 2014 9). Bu çalışmalarda dünyanın yaşanabilir bir yer olması için düşmanca söylemlerin yok edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için Almanya'da Eckert Enstitüsü kurulmuştur.

Bütün bu barışçı tarih eğitimi çabalarına rağmen Tarih kitapları ne yazık ki dost/düşman tanımlamalarından kurtulamamışlardır. Bunda askeri başarıların merkezde yer aldığı bir tarih öğretiminin önemli rolünün olduğu düşünülmektedir. Oysa bu tarz bir tarih eğitiminin çocuk ve gençlerde militarist düşüncenin gelişmesine katkıdan başka bir yarar getirmeyeceği söylenebilir (Şimşek & Alaslan, 2014: 12).

Tarih eğitiminde barışçı çabalar öteki imajlarının tespiti ve iyileştirilmesinden geçer. Bu çerçevede Türk tarihinin başka ülkelerin ders kitaplarında nasıl anlatıldığı ve neden böyle anlatıldığını öğrenmek için ülkelerin tarih ders kitaplarını incelemek fikir verici olacaktır. Bu bağlamda yapılmış pek çok lisansüstü tez ve makalenin olduğu görülmüştür.

Ders kitaplarında öteki imajıyla ilgili Aktaş (2006) tarafından yapılan *Cumhuriyet Devri Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi* isimli yüksek lisans tezinde Türkiye'de belli siyasi dönemlerin Rus imajı üzerinde etkileri araştırılmıştır. Cumhuriyetin ilk döneminde basılan tarih ders kitaplarının komünizm algısını, Demokrat parti iktidarından sonraki dönemlerdeki komünizm algısı ile kıyaslayarak siyasetin ders kitapları üzerindeki etkisini incelemiştir.

Türk ve Osmanlı imajının ele alındığı diğer bir çalışma Alibasic'e (2007) aittir. Yazar, Türklere yönelik yer yer düşmanlık içeren ifade ve imalara rastlandığını

belirtmiştir. “Bosna Hersek Tarih Kitaplarında Osmanlı İmaji” isimli makalesinde, Bosna-Hersek tarih ders kitaplarının yeniden yazılması gerektiğini söylemiştir.

Yılmaz'ın (2008) hazırladığı “Ermenistan Cumhuriyeti’nde Okutulan 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Türkler Aleyhinde İfadeler ve Sözde Ermeni Soykırımı” isimli çalışmasında, Ermenistan ders kitaplarında Türklerle ilgili bölümleri ve ifadelerin *düşman millet* bilincinin yaratılmasına kaynak oluşturduğu görülmüştür. Benzer ve daha güncel bir çalışma ise Yıldız Deveci Bozkuş'un yazdığı “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Türk İmgesi” makalesidir. 2014 yılında yayımlanan makalede Ermeni ders kitaplarında Türk imajının tek taraflı olarak sunulduğu ve Osmanlı devletinin Ermeni öğrencilerce *barbar* ve *işgalci* olarak tanımlandığından bahsedilmiştir (Deveci, 2014).

Tekin'in 2011 yılında yayınlanan “Türkiye'deki İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Rus İmaji” adlı çalışmasındaysa Türk ders kitaplarında Rus imajı bütün yönleriyle ele alınmıştır. Rusya'nın Osmanlıyı her zaman zor durumda bırakan devlet, asimilasyon politikası ile Osmanlı topraklarını ele geçirme isteği olan, aynı zamanda, Panislavizm politikası ve Ermeni sorununun baş aktörü olan devlet şeklinde sunulduğu anlatılmıştır (Tekin, 2011).

Aizharkyn ise 2012 yılında yayınlanan “Kırgızistan'daki Ortaokul, Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Tarihinin Okutulması” makalesinde SSCB dönemi ve Kırgızistan Cumhuriyeti’nde kullanılan tarih ders kitaplarını karşılaştırmıştır. Yeni dönemde bazı bilgilerin değişmiş olduğunu belirtmekle birlikte çoğunlukla “eski anlatıma” bağlı kalındığını göstermiştir.

Köstüklü (2013) “Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Türkiye İmaji” adlı makalesinde Rum kesimi ders kitaplarında “Türk” kavramının öğrencilere olumsuz hatta hakaret içeren kelimelerle anlatıldığını, bunun *2001 yılı Avrupa Konseyi Önerisine* aykırı olduğunu belirtmiştir.

Biricky'nin 2013 yılında yayınlanan “The Ottoman Age in Southern Central Europe as Represented in Secondary School History Textbooks in the Czeck Republic, Hungary, Poland and Slovakia” başlıklı makalesinde bu ülkelerin demir perde (sosyalist) dönemde ve sonrasındaki Osmanlı algısını tarih ders kitapları üzerinden incelemiştir. Ana hatlarıyla sosyalist dönem sonrasında tarih ders kitaplarında uzun zaman Osmanlı çağının ele alınışında büyük farklılaşmaların

olmadığını belirtmiştir. Bunun da ülkelerin zihniyetini belirleyen Hristiyanlık doğrularının ve tarih boyunca Osmanlı'nın öteki olarak tanımlanması olduğunu belirtmiştir. Osmanlı ve Türkler hakkında kalıp yargı (stereotypes), önyargı (prejudices) ve çarpıtma (distortion) şeklinde kendini göstermiştir (Biricky, 2013: 124).

Bu makalede ise Rusya'da tarih derslerinde okutulan ders kitaplarında Türklerle ilgili bilgi ve buna bağlı yaratılan imajın nasıl olduğu problemine cevap aranmaya çalışılmıştır.

Rusya'da Tarih Ders Kitapları

Rusya'da tarih eğitimi 5.sınıftan itibaren alan eğitimi şeklinde başlamakta ve 11.sınıfa kadar devam etmektedir. Bu eğitim *Genel Tarih* ve *Rusya Tarihi* şeklindedir. *Genel Tarih* dersi öğrencilere Dünya tarihini anlatmaktadır. *Rus Tarihi* dersinde Rusya devletinin tarihi dünya tarihi ile etkileşimli bir şekilde sunulmaktadır.

Rusya'nın da dâhil olduğu geçmiş Sovyetler Birliği ülkeleri eski yaklaşımları geride bırakan yenilikçi ders kitaplarını 90'lı yılların birinci yarısında okullara sunmaya başlamıştır. Bu kitapların daha sorgulayıcı ve objektif olduğu düşünülmeyle birlikte eski kitaplardan esinlenerek yapıldığı bir gerçektir. Günümüzde Rusya'da kullanılan ders kitapları iktidarın beklentilerine tam olarak cevap vermediği anlaşılmaktadır. Tesadüf değildir ki 16 Ocak 2014'te Rusya Cumhurbaşkanı V. Putin, yeni ve okullarda okutulacak tek bir tarih ders kitabı üzerinde çalışmalar yapan grubun temsilcileri ile görüşme yaptığında "*tarih ders kitaplarının tek elden yapılmış olması bizim baskıcı olduğumuzu değil, tarihi, geçmişimizi, tartışmalı olaylarımıza aynı gözden bakmamız gerektiği fikri ile ilgili olduğumuzu gösterir*" demiştir (Web 1). Bu bize Rusya'daki güncel tarih ders kitaplarının *devletin istediği* kriterlerde görülmediğini anlatmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Rusya'da güncel tarih ders kitaplarına internet yoluyla dijital olarak ulaşılmıştır. Daha sonra Rusya'da bu ders kitaplarında Türklerle ilgili bölümler belirlenmiş ve Türkçeye çevrilmiştir. Kitaplarda

bulunan resimler ve haritalar da incelenmiştir. Bazı bölümlerin ekran alıntısı alınmış ve makalede kullanılmak üzere eklenmiştir. Çalışmada ortaöğretim 5,6,7,8, 9.10.11. sınıf *Rusya Tarihi* ve *Genel Tarih* ders kitapları incelenmiştir. Betimsel analiz kullanılarak yukarıda bahsedilen ders kitaplarında Türklerle ilgili bölümler değerlendirilmiştir. Rusya’da ortaöğretimde ve liselerde okutulan ders kitapları yayın yıllarına ve yazarlara göre değişiklik göstermiştir. Bu çalışmada her sınıf düzeyi için sadece bir *Rus Tarihi* ve *Genel Tarih* ders kitabı incelenmiştir. İncelenen kitaplar, yazarlar ve ders kitaplarının yayın yılları kaynakçada gösterilmiştir.

Bulgular

Rusya’da okutulan tarih ders kitaplarını incelediğimiz araştırmamızda öncelikle bu ders kitaplarında Türkleri ele alan konuların bir dökümü verilmiştir. Tablo 1’i incelediğimizde Rus tarih ders kitaplarında Türklerle ilgili çok geniş bir yelpazede bilginin yer aldığını görürüz. Bu bilgiler “Rus-Türk savaşları” ya da “Balkan Savaşları” şeklinde Rusya’yı doğrudan ilgilendiren konular yanında “Türklerin kökeni”, “Osmanlı ordusu, yönetimi, toprak sistemi vs.” gibi başlıkları da içermiştir. Ders kitaplarında özellikle Balkan Savaşlarına ve Rusya’nın Balkan siyasetine ayrıca Osmanlı devletinin tarihine ve kültürüne geniş yer verilmiştir. Makalemizde şu ana başlıklar yer bulmuştur: “Rus Ders Kitaplarında Eski Türkler”, “Osmanlı Devleti”, “Rus-Türk Savaşları”, “Kırım Savaşı”, “Kafkasya’da Rus-Türk Çatışmaları”, “Balkan Savaşları” ve “Kemalist Devrim”dir.

Tablo 1

Rus Ders Kitaplarında Türklerle İlgili Konuların Dağılımı

Ders kitapları	Konular
6.sınıf Genel Tarih kitabı	Eski çağ tarihi-Hunlar, Osmanlı devleti-Kosova savaşı, Türklerin kökeni, Niğbolu savaşı, Türk ordusu, Tımar sistemi, Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un fethi, Osmanlı devletinin yönetimi
7. sınıf Genel Tarih kitabı	Osmanlı imparatorluğunun yükselmesi, Muhteşem Süleyman, Türk iktidarında Balkanlar, Osmanlı imparatorluğunun çöküşü, Kutsal ittifak, Viyana savaşı, Fransız kapitülasyonları
7. sınıf Rusya Tarihi kitabı	Bahçesaray antlaşması, Prut savaşı, Rus –Türk savaşları

---

8. sınıf Genel Tarih kitabı	Şark meselesi, Osmanlı'da ordu reformları III Selim, Pazvantoğlu isyanı, Balkan isyanları, Tanzimat, II Mahmut, Genç Osmanlılar, II Abdülhamit ve zamanı, Rus-Türk savaşları, Mısır Türk savaşları
8. sınıf Rusya Tarihi Kitabı	Gülistan barışı, Balkan isyanları ve Rusya'nın Balkan siyaseti, Kırım savaşı, Sinop savaşı, Rus –Türk savaşları, Ayastefanos sulhu
9. sınıf Genel Tarih kitabı	Balkan isyanları ve savaşları, Kemalist devrim, Türkiye ve İslam
10. sınıf Genel Tarih kitabı	Osmanlı devletinin ortaya çıkışı, Tanzimat, reformlar, Gençtürkler, Abdülhamit dönemi, "Ermeni soykırımı" (tek cümleyle ifade edilmiştir)
10. sınıf Rusya Tarihi kitabı	Hazar Hakanlığı, Peçenekler, Göçebe Türkler, Osmanlı –Rus savaşları, Kırım savaşı
11. sınıf Genel Tarih kitabı	Gençtürkler devrimi, Balkan antlaşması, Balkanlardan büyük göçler
11. sınıf Rusya Tarihi kitabı	Balkan siyaseti, Bolşevikler ve Türkiye Cumhuriyeti

---

Rus Ders Kitaplarında Eski Türkler

Rus ders kitaplarında eski Türkler konusu ilginçtir ki Hunlarla başlatılmıştır. Örneğin 6 sınıf "Genel tarih" kitabında Hunlarla ilgili Roma yazarı Ammian Marsel'in aşağıdaki alıntısına yer verilmiştir:

Hunlar kendilerine yemek yapmıyorlar, onlar yabancı bitkilerin kökleri ve avladıkları hayvanların çiğ eti ile besleniyorlar. Onlar başlarında bir çatıya gereksinim duymuyorlar mezarları gibi evleri de yoktur. Tarla farelerinin derilerinden diktikleri kıyafetleriyle vücutlarını örtüyor; dış ve ev giyimi arasında hiçbir fark gözetmeden giydikleri deri eskiyip parçalanıncaya kadar üzerlerinden çıkarmıyorlar. Atlarına çivilenmiş gibi bir izlenim yaratıyorlar... Attan inmeden yiyip içiyorlar hatta atlarının boynuna yaslanarak uyuyorlar (s.9).

Bu paragrafta Romalı bir tarihçinin dilinden Hunlar anlatılmış, fakat bu anlatımda özellikle Hunların yabancı/vahşi bir kavim oldukları vurgulanmıştır. *Çiğ et yemeleri, Tarla farelerinin derilerinden diktikleri kıyafetleriyle vücutlarını örtmeleri* gibi tanımlamalar, Hunları ilkel vahşi bir kabile görünümünde sunmuştur. Bu şekilde bir anlatım tarzı 6.sınıf öğrencilerinin gözünde Hunların vahşi ve ilkel insan oldukları imajı çizilmiştir.

Genel olarak ders kitaplarında eski Türklerle ilgili yazılanlar onların göçebe bir kavim oldukları, Orta Asya'dan göç ettikleri yönündedir. 10 sınıf Rus tarihi kitabında Türklerden *Göçebeler* olarak söz etmektedir. Devamında Hazar Hakanlığı, Bulgar kabileleri ve Peçenekler (Türk dilli milletler)ve Kumanlardan bahsedilmiştir. 6 Sınıf *Genel Tarih* kitabında yazar, *Kadim Ruslar için Kuman tehdidi çok sayılı günahların karşılığı olarak algılanıyordu* denmiştir. Burada Kumanlar *cezalandırıcı* olarak tanımlanmıştır. Bu durum Ruslara ait bu inanca eleştirel yaklaşıklarının göstergesi sayılabilir. Bunun yanında kitaplardan anlaşıldığı kadarıyla Rus Knezlikleri göçebe kavimlerle barışı devam ettirmek için çaba harcıyorlardı. Bunun için Peçenek ordularının Prens Igor'a 944 yılında Bizans'a karşı savaşta destek olduğu ve Rus prenslerinin Kuman kızları ile evlendiklerinden bahsedilmektedir.

Rus Ders Kitaplarında Osmanlı Devleti

Osmanlı devleti ile ilgili ders kitaplarında sayıda bilgi, resim, harita ile karşılaşılmıştır. 6 Sınıf *Genel Tarih* kitabı Osmanlı devletinin başarılarıyla ilgili olarak şöyle yazmıştır:

“XIII yy. Bizans için yeni ve çok tehlikeli bir düşman-Osmanlı devleti ortaya çıktı. O, Konya Selçuklu devletinin çökmesi sonucundan bağımsız olan beyliklerin birleşmesinden oluşmuş ve aktif işgal siyaseti sonucu topraklarını genişletmiştir.” Devamında verilen bilgilerin nesnel yapıda olduğunu söylemek mümkünse de burada Türklerin genişleme siyasetlerinin *“aktif işgal siyaseti”* olarak tanımlanması taraflı bir perspektifi göstermektedir. Devamında İstanbul'un Türklerce alınmasıyla *“Avrupa üzerinde XV-XVII yüzyıllarda uluslararası ilişkilerde önemli faktör olarak kalan Türk tehdidi böylece oluştu”* denmesiyle de genel nesnel anlatım içinde bazı olumsuz vurgulara yer verilmiştir. Burada *“Türk tehdidi”* bir yorum değil de bir olgu olarak sunulmuştur. Oysa Türk Tehdidi söylemi açık bir düşman tanımlama olarak okunabilir. Son paragrafta okunduğu üzere kitapta Türkler, Avrupa ve uluslararası ilişkiler üzerinde bir *tehdit* unsuru olarak anlatılmıştır. Aynı kitapta Osmanlının baskın nüfusunun Asya derinliklerinden gelen Türkler ve Semitik bir halk olan Araplar olduğu yazılmış, özellikle *“Asya derinliklerinden gelen halk olan Türkler”* ifadesi kullanılarak Türklerin buldukları yerlere *“başka yerden göç ederek sonradan yerleşen”* iması verilmiştir. Aynı şekilde Çek, Slovak ve Macar ders kitaplarında Osmanlıların kökeni

ve karakterleri üzerine tartışmalara ders kitaplarında çok az yer ayrılmış olmasına karşın, genelinde batı merkezli bir bakışla tartışılmıştır (Biricky, 2013: 124).

Ders kitaplarında Osmanlının kuruluş aşamasından başlayarak zaman zaman bazı savaşlar anlatılmıştır. Onlardan biri Niğbolu Savaşıdır. Bu savaşta “Rakipten sayıca 2 katı fazla olan Türkler haçlıları ezdiler sonrasında esir düşen yüzlerce şövalyeyi idam ettiler” (s.149) denmiş olması çarpıcıdır. Haçlı ordusundan esir düşen yüzlerce şövalyeyi idam eden zalim bir Türk imajı sergilenmektedir. Yazar Kosova savaşını anlatırken Sırpların *sonuna kadar savaştığı* vurgulanırken halkın hafızasında Sultan I Murat’ın öldüren Milos Obilic övülerek *cesareti* vurgulanmıştır. “*Bu savaşa bir kaç halk şarkısı adandı*” (s.118) belirtilmiştir. Bu yanlı tutum, kitaplarda yer alan bazı görsellerde de sürmüştür. Örneğin 6.sınıflarda okutulan *Genel Tarih* kitabında yer alan Osmanlı genişlemesini anlatan bir haritada oklarla Türk işgalinin yönü vurgulanmıştır

Yayıma, genişleme, işgal, istila gibi kavramların tarih öğretiminin perspektif oluşturan araçlar olduğu göz önüne alınırsa, buradaki Osmanlı yayılışının özellikle Balkanları işaret eden bir haritada işgal olarak tanımlanması Rusya’nın konuya resmi bakışını gösterir gibidir. Benzer bir biçimde Çek, Polonya ve Slovak tarih kitabı yazarları da genelde Osmanlı askeri avantajları, yayılması ve Türklere karşıtlık üzerine odaklanmışlardır (Biricky, 2013: 114).

Şekil 1. XIV-XV Yüzyıllarda Osmanlı İşgallerini Gösteren Bir Harita

Aynı kitapta Sultan Osman'ın (burada bir bilgi yanlışı söz konusudur çünkü Osman Gazi, Sultan unvanıyla anılmamış ve Tımar sistemine I. Murat zamanında geçilmiştir) verdiği tımarlarla ilgili fermanı kaynak olarak sunulmuştur. Ferman:

“Benim birine verdiğim tımar sebepsiz yere geri alınmamalıdır. Tımar verdiğim kişi ölürse tımar oğluna verilecektir. Oğlu küçükse bile verilecektir reşit olana kadar hizmet edenler onun yerine savaş zamanında savaşa katılmalıdırlar” (s.151) şeklinde belirtilmiştir. Kitapta II. Mehmet ve İstanbul'un alınması konusu da işlenmektedir. İlginç ve romantik bir yaklaşımla Haliç ismi “Altın boynuz“ olarak ifade edilirken Osmanlı ordusunun Bizans ordusundan 20 kat daha fazla olduğu özellikle vurgulanmıştır. Devamında kuşatma sonrası şehrin üçgün boyunca yağmaya açıldığı belirtilmiştir. Kitabın devamında bir Bizans tarihçisinin Kutsal Sofya kilisesinin ele geçirilmesini şöyle anlattığı söylenmiştir:

Türkler her taraftan saldırarak öldürerek ve esir alarak mabede kadar geldiler. Kapıların kapalı olduğunu gördüklerinde baltalarla kırmaya başladılar. Kılıçla kuşatılmış halde içeriye girdiklerinde sayısız insanı gördüklerinde herkes kendi esirini almaya başladı. Bir dakika içinde kutsal ikonaları kırdılar, üzerindeki süsleri, gerdanlıkları ve bileklikleri giysileri... Değerli ve kutsal kapları... Altın ve gümüş ve diğer değerli şeyleri mabedi boş ve soyulmuş halde bırakarak bir an içerisinde hepsini götürdüler (s.152).

Görüldüğü gibi Türk tarihçilerinin Fatih'in İstanbul konusunda ne kadar hassas olduğu, yağmalanmasının durdurulmasını istediği görüşlerinin tam tersine Rus ders kitapları Batılı kroniklerden alıntılarla, Türklerin İstanbul'u alırken adeta *Vandallar* gibi davrandıkları ifade edilmiştir. Bu ifade özellikle tarihi kavramlarla yeni tanışan 6.sınıf öğrencilerin algılarında Türklere karşı kaçınılmaz olarak bir *barbar* imajı yaratacaktır. Aynı kitapta Osmanlı'da gayrimüslimlere yönelik vergilerin çok yüksek olması nedeniyle ahalinin Müslüman olmak zorunda kaldığı ve çok milletli imparatorluğu yönetmek için bölgeler arasında nüfus değişimi (göç) yapılırken Balkan devletlerindeki köylü ve çiftçilerinin Küçük Asya'ya (Anadolu), Türklerin ise Sırp, Boşnak ve topraklarına yerleştirildiğinden bahsedilmiştir (s.153). Kitapta ayrıca Bellini'ye ait bir Fatih portresi de yer almıştır.

7.sınıf *Genel Tarih* kitabında *Muhteşem Süleyman* olarak adlandırılan Sultan Süleyman'dan bahsedilirken onun lakabını sarayda yapılan ihtişamlı merasimler ile Avrupalılardan aldığı söylenmiştir.

Şekil 2. Mohaç Galebesinden Sonra Muhteşem Süleyman (7.Sınıf Genel Tarih Kitabı)

Sultan Süleyman'dan bahsederken kitapta şu satırlara yer verilmiştir:

Muhteşem Süleyman tarihe, sadece Avrupa'yı dehşete düşüren şanslı işgalci olarak değil aynı zamanda başarılı reformcu olarak girmiştir. Osmanlı kanunlarının yer aldığı Kanunname kitabı ile o Kanuni lakabını almıştır (s.270).

Paragraftan anlaşıldığı kadarıyla kitabın yazarı Sultan Süleyman'dan büyük bir padişah ve reformcu olarak övgüyle bahsetmektedir. Bunun yanında "Avrupa'yı dehşete düşüren şanslı işgalci" tamlamasının sanki yaygın bir bakış açısıymış gibi sunulması "da" dikkate değer görülmüştür.

Bu temanın bitiminde incelenen ders kitabında öğrencilere şu şekilde bir genel değerlendirme sorusu yönlendirilmiştir sorulmuştur:

Değerlendirme sorusu 5. Ne düşünüyorsunuz? Süleyman dönemini onun yazdığına inanılan bu şiirle karakterize edebilir miyiz?

Yönetmek için, asker gereklidir

Onlara bakmak için mülkiyet gereklidir

Mülkiyete sahip olmak için zengin tebaa gereklidir

Zengin milleti sadece doğru kanunlarla oluşturmak mümkündür

Bir prensibi kaybedersek hepsi çöker (s.278).¹

¹ Bu şiirin Kanuni Sultan Süleyman'a ait olduğuna dair bir kanıt ulaşılamamıştır.

10. sınıf *Rusya Tarihi* ders kitabında ise yazar Türklerle ilgili Rus yazar Peresvotov'un şu ilginç ifadesini yazmış ve öğrencilerden onu değerlendirmelerini istemiştir:

Eğer gerçek Hristiyan dini Türk adaletiyle birleşmiş olsaydı, melekler onlarla sohbet ederdi (s.119). Türk adaletine ve Hristiyan dininin yüceliğine yapılan bu vurgunun hem kendisi hem de ifade biçimi şaşırtıcı bulunmuştur. Çünkü yazarın Hristiyan bir bakış açısıyla Türklerin yüksek adaletinin vurgulanması yanında bu durumun böylesine dini (mistik) bir biçimde sunulması bu cümleleri okuyan çocukların zihninde aynı zamanda Türklerin Hristiyan olma ayrıcalığını kaçırdıkları gibi de bir anlam oluşturabilecektir.

10 sınıf *Genel Tarih* kitabında Osmanlı erken dönem medeniyeti ile ilgili şöyle denmiştir:

Osmanlı devletinde İslam kültürü işgal edilmiş milletlerin güçlü etkisi ile gelişmişti. Türk mimarisinin en gelişmiş dönemi mabet mimarisi ile çiçeklenmesi ile karakterize olduğu dönemdir. Yeni camiler için örnekler çoğu zaman Bizans kiliseleri idi. Konstantinopolis'te Osmanlılar sadece İstanbul'un hala en güzel mimari süslerinden olan Kutsal Sofya Kilisesi'ni değiştirmekle yetinmişler (s.313).

Osmanlı mimarisinin, diğer alanlarda olduğu gibi Bizans mimarisinden etkilendiğini söylemek mümkünse de cümlenin sonunda dile getirilen Osmanlıların mimari hareket olarak "sadece Kutsal Sofya Kilisesi'ni değiştirmekle yetindikleri" doğru değildir.

1711 Prut Savaşı da Rus ders kitaplarında yer almıştır. Petro'nun sınırları dışındaki yürüyüşleri için Yunan, Bulgar, Sırp, Slav ve Hristiyan halklara güvendiği, fakat Rus ordusunu trajik bir sonla karşılaştığı anlatılmakta, Türk literatüründe Çariçe Katarina ile ilgili bütün anlatılara rağmen Rus elçisi Shafirov'un Türkleri ikna ettiği ve Azak kalesinden vaz geçme karşılığında Çarı ve orduyu olası esirlikten kurtardığı yazılmaktadır (Pavlenko vd. 2012: 160).

7. sınıf *Genel Tarih* kitabında "Balkanlar Türk Hâkimiyetinde" başlığında Osmanlıların Balkan mülklerini *Rumeli* olarak adlandırdıkları, bunu padişahların kendilerini Roma imparatorunun varisi olduğunu vurgulamak için yaptıklarını

yazmıştır. Üzerinde haç ve kılıç tasviri bulunan bir İstanbul gravürü de yazının altında yer almıştır.

Şekil 3. İstanbul XVII Yüzyıl Gravürü (7. Sınıf Genel Tarih)

Aynı kitapta birçok milleti birleştiren Osmanlı devletinin hiçbir zaman *iç birliğe* sahip olmadığı yazılmış, Osmanlının çöküşünün bazı tarihçiler tarafından İnebahtı savaşı olarak değerlendirmesinin yanlış olduğu iddia edilerek asıl çöküşün 1740 yılında Fransa'ya verilen kapitülasyonlar olduğu ve bu çöküşü de Ruslarla yapılan savaşların pekiştirdiği yazılmıştır (s.278). Konunun kaynak inceleme kısmında bu kapitülasyonların 3., 8. ve 20. maddeleri yazılı olarak sunulmuştur. 1740 kapitülasyonlarının Fransa'ya verilen hakların genişletilmesi yanında diğer batılı ülkelere de tanınması anlamına gelmekle birlikte kapitülasyonların zamanı için sadece siyasi politikalar için değil, Osmanlı iktisadi zihniyeti için de bir önemli hamle olduğu bilinmektedir (Şimşek 2019: 2).

Osmanlının duraklama ve çöküş yılları, Şark meselesi de Rus ders kitaplarında çokça işlenmiş konulardandır. 8. sınıf *Genel Tarih* kitabında "Osmanlı Devletinde Kriz" başlığı altında Sultan III. Selim ve onun reformları detaylı ve nesnel sayılabilecek biçimde işlenmiştir. Ancak bu süreci anlatırken dile getirilen *Pazvantoğlu* meselesinin Türk ders kitaplarında bahsedilmemesine rağmen bu kadar ayrıntılı işlenmesi ilginç bulunmuştur.

1797 yılında büyük toprak ağası olan Pazvant oğlu neredeyse Bulgaristan'ı tamamen işgal etmişti. Pazvantoğlu ona karşı gönderilen yüz binlik Türk ordusunu defederek 1807 yılına kadar Bulgaristan'ı yönetmiştir, hatta kendi parasını basarak dış ilişkilerini kendisi yürütmüştü.... Balkanlarda da

ayaklanmalar başladı. Osmanlılar ayaklanmaları sertlikle bastırdılar fakat Sırp ayaklanmaları ve özgür Sırbistan için mücadeleler devam etti (s.168).

Burada ima edilen şey Osmanlının bir toprak ağası ile baş edemeyecek kadar güçsüz olduğu ve reformların hiçbir işe yaramadığının belirtilmesidir. Yazar, Osmanlının uzun süre Mısır'ın bağımsızlığının *farında olmadığı* görüntüsü vermesine rağmen 1829 da Sultan Muhammed Ali'den (Kavalalı Mehmet Ali Paşa) uzun süredir ödenmeyen vergiyi talep ettiğinde Paşa "bu verginin Osmanlı tarafından yürütülen Arabistan ve Yunanistan savaşlarında ölen Mısırlı askerlerin kanı ile ödendiği cevabını vermiştir." Bunun üzerine savaş çıktığını ve bu savaşlarda Osmanlının yenilince Avrupalı güçler sayesinde Mısır'ı itaat ettirdiğini yazmıştır (s.205).

Daha sonra kitap başka bir reformcudan - Abdülmecit'ten - bahsederken yavaşlayan reformların onun döneminde güçlendiğini (s.170) anlatmaktadır. 10. sınıf *Genel Tarih* kitabı, reformcuların dahi 1856 manifestosunu Türkiye için yıkıcı gördükleri ve Tanzimat politikasının Türkiye için bir krize sebep olduğunu yazarken bunun sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

Kırım savaşında alınan borçlar sayesinde Türk yönetimi batılı güçlere bağımlı hale gelmişti. Bu borçlar Osmanlıyı iflasın eşiğine getirmiş ve 1861-1862 yıllarda imzalanan sözleşmelerle Türk üretimi korumasız kalmıştır. Yurtdışından gelen ürünler sayesinde yerli ürünlerin fiyatı düşmüştü. Ülkenin temel geçim kaynağı çiftçilik düşüşe geçmiş, ahalî devamlı açlığa terk edilmişti (s.319).

8.sınıf *Genel Tarih* kitabında 1875'te Selanik'te Fransız ve Alman konsolosluklarının öldürülmesi olayı ile ilgili şöyle bir anlatı mevcuttur:

Avrupa devletlerinden aldığı borçları ödeyemeyen Osmanlı devleti 1875 yılında ekonomik iflasını ilan etti. Yöneticiler yabancıların günahkâr olduğunu ilan ettiler. Bu nedenler ülkenin bazı yerlerinde Müslümanlar Hristiyanlara saldırmaya başladılar. Selanik'te Fransız ve Alman konsolosları öldürüldü. Cevaben Avrupalılar Selanik'e güçlü bir filo çıkararak suçluların cezalandırılmasını istediler. Türk yönetimi altı suçluyu yakalamak ve asmak zorunda kaldı. Bu olaydan dolayı İstanbul'da heyecan başladı. Bazı nazırlar bu olayı kullanarak ordunun yardımıyla sultan Abdülaziz'i tahttan indirdi. Onu

hemen öldürdüler ve halka sultanın intihar ettiğini ilan ettiler. Tahta sultan Abdülhamit geldi (s.172).

Paragrafta Osmanlı devletindeki yöneticilerin devletin iflasından dolayı yabancıları günahkâr ilan ettiği ve bunun sonucunda Müslüman halkın Fransız ve Alman konsolosluklarını öldürdükleri yazmaktadır. Burada bir bilgi yanlışı söz konusudur. Muzaffer Tepekaya'nın bu konu ile ilgili 2013 yılında yayınlanan "Selanik vilayeti Almanya ve Fransa konsoloslarının öldürülmesi olayı (6 Mayıs 1876)" isimli makalesini okunduğunda olayın başka türlü olduğu görülür. Makaleye göre olay gayrimüslim bir kızın Müslüman bir gençle evlenmek üzere din değiştirmek amacıyla geldiği Selanik'te Hristiyan topluluk tarafından alıkonmasına tepki olarak ayaklanan Müslümanların bunun sonucunda Alman ve Fransız konsolosluklarını öldürmesi şeklindedir. Bu haliyle anlatı Müslüman halkın zaten Hristiyanlara saldırmak için bahane aradığı imajı yaratmaktadır. Paragrafın sonunda Sultan Abdülaziz'in öldürülmesi² ve intihar süsü verilmesi olayı yer almaktadır ki Osmanlıda işlerin yolunda gitmediği, padişahın bile öldürülebilecek kadar toplumun tepki dolu olduğu imajı çizilmiştir.

10. sınıf *Genel Tarih* kitabında Osmanlı reformlarının başarısız olduğu şu cümlelerle anlatılmıştır: "Türk yönetimlerinin ezilen halklara karşı tavrı değişmemişti. İslam devlet dini idi bütün tebaa Osmanlı adlandırılmıştı ve diğer milletler kabul edilmiyordu. Abdülhamid'in yönetim yıllarında sadece dış görünüşte bir Batılaşma oldu" (s.319). Bunun sebebinin reformları anlayamayan memurlar olduğu II. Abdülhamit'in ağzından belirtilmiştir: "Ben imparatorluğuma anayasa verdim fakat ne onu uygulayacak yetenekli insanlar ne de yerleştirecek nüfus buldum" (s.319). Bu ifadelerde Osmanlı reformlarına karşı ciddi bir önyargı söz konusudur. Üstelik Türklerin reformları kabullenemeyecek kadar yetenekli insanlar olmadığı sunulmaya çalışılmıştır. Dönemin eğitim, maliye, ordu reformları göz ardı edilmiş, *ezilen halklar* tanımlamasıyla adeta eski sosyalist söylem yeni Rusya ders kitaplarında da açığa çıkmıştır. Oysa Osmanlı sadece 19-20. yüzyıl reformları ile değil ondan önce de tebaasında yaşayan halkların inanç özgürlüklerine siyaseten geliştirdiği ve gelenekselleştirdiği *hoşgörü* çerçevesinde saygı ile davranmıştır.

---

² Türkçe literatürde de bu görüşler vardır.

10.sınıf *Genel Tarih* kitabında Dolmabahçe sarayının bir fotoğrafının altında sarayın Mimar Balyan tarafından yapıldığı özellikle vurgulanmıştır. Osmanlıda şüphesiz ki Ermeni mimar ve yapı ustalarının eserleri önemli yer tutar. Ancak, Rusya gibi başka bir devletin ders kitabında özellikle bu ayrıntıya yer verilmesi anlamlı bulunmuştur.

Kitapta Ermenilere karşı bir soykırımın gerçekleştiği, fakat bunun Gençtürk (Jöntürk) idarecilerinin yaptığı şu şekilde anlatılmıştır: *1915-1916 yıllarında Gençtürk idaresi Ermeni halkının tarihinde büyük bir trajedi olan Ermeni Soykırımını gerçekleştirdi. Gençtürklerin politikaları Osmanlı devletinin çöküşünü başlattı (s.321).*

11.sınıf *Genel Tarih* kitabında Gençtürk hareketinin Alman sermayesi kaynaklı olduğu, bu sermaye sayesinde demiryolu inşasının ve ordu modernizasyonun başladığı yazılmıştır (s.44). Buna göre Selanik isyanından korkan sultan Abdülhamit'in anayasayı ilan ettiği, İttihat ve Terakkinin Gençtürklerden oluşan 150 milletvekili ile parlamentoya girdiği ifade edilmektedir (s.174).

Şekil 4. Gençtürkler İsyanı

Kırım Savaşı

Kırım Savaşı, Rusya ve Türkiye tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. Bilindiği üzere Rusya'nın Kırım davası Ukrayna ile günümüzde devam etmektedir. Rusya, Karadeniz'e çıkış noktası olan Kırım yarımadasını Osmanlı ile

cidde savaşlar sonucunda ele geçirmiştir. Rus ders kitaplarında Kırım savaşı ile ilgili geniş yazılar yer almaktadır. Örneğin 10.sınıf *Rusya Tarihi* ders kitabında Kırım Savaşı 1853-1856 başlığı altında şunlar yer almaktadır:

Savaşın asıl nedenleri Balkanlar ve Yakındoğu'da Rusya, Türkiye, İngiltere, Fransa ve Avusturya Macaristan arasındaki çıkar çatışmaları idi. I Nikola yanlışlıkla Türkiye'nin hasta adam olduğunu düşünüyor ve onun mirasının bölünmesi gerektiğini savunuyordu (s.227). Kırım savaşının en parlak sayfası Sivastopol savunmasıdır 349 gün sürmüş ve Rus asker ve gemicilerinin kahramanlığını göstermiştir (s.228).

Şekil 5. Sivastopol Savunması Kahramanları (Ressam: V.F.Tim)

Герои Севастопольской
обороны.
Литография
по рисунку
В. Ф. Тимма

Anlaşıldığı üzere yazıda, Rusya'nın Osmanlıyı hasta adam şeklinde görerek Kırım savaşına başladığı, fakat Osmanlı'nın Avrupalı hamilerinin yardımı zor durumdan kurtulduğu söylenmiştir.

Balkan İsyanları ve Savaşları

Balkanlardaki isyanları ve sebeplerini anlatırken Rus ders kitaplarının bu isyanların haklı sebeplerden çıktığı ve bunu bir halk direnişi olarak göstermeye çalıştığı görülmüştür. Balkanlardaki dönemin Rus politikası kitaplarda bu şekilde anlatılanın sebebinin açıklar niteliktedir. Rus ders kitaplarında Balkan Savaşlarında isyanlarla ilgili olarak şu satırlara yer verilmektedir (Lazukova & Juravlyov, 2013: 1730):

1870'li yılların ortalarında Balkan meselesi daha da kötüleşti. Türkiye Balkan yarımadasındaki Hristiyan unsurlara milli baskı uygulamaya devam ediyordu.

Buna bağlı olarak Bosna'da 1875'de ve sonrasında Bulgaristan'da 1876'da Türkler tarafından olağanüstü sertlikle bastırılan milli özgürlük hareketleri patlak verdi. Rusya her zaman olduğu gibi ezilmiş Slav haklarının tarafında durdu. Slav halklarının milli özgürlük hareketleri Rus cemiyetinde geniş yankı buldu, Balkanlara yüzlerce Rus gönüllüsü gitti. Onlar arasında ressam Polenovve, Makovski, yazar Uspenski, Doktor Botkin vardı. Gorçakov, Alman ve Avusturya Macaristan'la birlikte Osmanlı imparatorluğuna siyasi baskı yapmaya başladı. Ama İngilizler tarafından desteklenen Türkiye Slav halklarının haklarını içeren sözleşmeyi imzalamadı.

Burada yazarın yanlı bir duruş sergilediği, Osmanlının her dönem Hristiyan unsurlara baskı uyguladığı, bunun *hala* devam ettiğini yazdığı görülmektedir. Bu alıntı örneğinde Rusya'nın Slav halklarının milli özgürlük hareketlerine sadece *özgürlük yanlısı* olduğu için destek verdiği ifade edilmektedir. *Ezilmiş Slav halkları* ifadesi, aslında gerçeği yansıtmaktan uzak, Sovyetik bir söylem olarak yer almıştır.

Şekil 6. Yunanlar Özgürlük Savaşında

Греки в борьбе за свободу

8. sınıf *Genel Tarih* kitabında (s.54) bu resimde bir Türkü katlettikten sonra bayrağını kaldırmış ve elinde kılıcıyla *halk kahramanı* görüntüsü veren bir Yunan savaşçısı var. Bu tür simgesel olarak bir topluluğu aşağılaması sebebiyle resimlerin ders kitaplarında kullanılması doğru değildir. Zira “resimler sloganlara benzer ve belleğin bir bölümü hatırlaması için anahtar işlevi görebilir” (Pingel, 2003: 14). Benzer biçimde Slovak ders kitaplarında yer alan bazı görsellerin de Osmanlı ve Türkler

hakkında benzer gizli imalar içerdiği, yanlış bilgi ve yönlendirmelere sebep olduğu, bu tür görsellerin öğrencilerin zihinlerinde anlaşılmazlık, kalıp yargı ve önyargıları güçlendireceği Biricky'nin araştırmasında da belirtilmiştir (2013: 120).

Rusya'daki milli çevreler Osmanlı yönetimindeki milli özgürlük harekâtlarını (Sırp, Bulgar ve Yunanları) destekliyorlardı. Bu topraklara kardeş halkları desteklemek için Rus gönüllüleri sık sık gitse de Rus yönetimi sadece özgürlük harekâtı ile değil eline geçebilecek yeni topraklar ve bölgeler ile de ilgileniyordu (s.168). Bu 8.sınıf *Genel Tarih* kitabında açıkça Rus tarafının Balkanlardaki Slav halkların bağımsız birer devlet kurmalarını teşvik ettiği, bunun olması gereken bir gelişme şeklinde verildiği görülmüştür.

8.sınıf *Genel Tarih* kitabı, sayfa 173'te şöyle ifade edilmektedir:

Bu surede Balkanlarda anti Osmanlı karakterli isyanlar başladı. Sırbistan ve Karadağ Osmanlı'ya savaş ilan etti. Ve çatışmaya Rusya ve başka güçler dâhil oldu. Bu problemleri halletmek için İstanbul'da uluslararası kongre çağırıldı. Fakat konferansın başlangıcında Türkler anayasal düzene geçileceğini ve Hristiyan azınlıklarında haklarının olacağını ilan ettiler. Bu beyanat karşısında konferansın hiçbir anlamı kalmadı. Fakat anayasa imparatorluğun hayatında ciddi değişimlere sebep olmadı. ...Osmanlıların anayasal düzen hilesi Balkanlar dâhil olmak üzere hiçbir problemi çözmedi.

Osmanlı'nın gayrimüslim ahalsinin ayaklanmalarına karşı "Osmanlı vatandaşlığını" ön plana çıkaran Tanzimat fermanını, yazar, Osmanlıların "*anayasal düzen hilesi*" olarak değerlendirmiştir. 10.sınıf *Genel Tarih* kitabında *Müslüman olmayan ahalinin hakları için bazı değişimler yapılırsa da ülkenin kaderinde büyük rol oynayan milli sorunların çözümünde hiçbir şey yapılmadı (s.318)* diye Tanzimat değerlendirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Türkiye'ye açtığı 1877 savaşını hiç de masum bulmadıklarını ve bunun sadece Balkan halklarının haklarını korumak bahanesi ile yapıldığını yazmaktadır. Bu durum bir ülkenin ders kitabında kendi tarihine ilişkin oldukça cesurca bir eleştiri olarak okunabilir. Yunanlılarla ilgili olan diğer paragraf ise şöyledir:

Hâkimiyeti altındaki halkları bölmek için Osmanlı Yunanları sık sık yönetimde ticarete diplomaside ve donanmada kullanıyordu. Diğer Balkan halklarının durumundaki eşitsizlik onları ortak düşmana karşı birleşmeye götürüyordu. Her

halk kendi özgürlüğünü istedi. Slav topraklarında Osmanlılara karşı savaşımlara Haiduk, Yunanistan'da Kleft deniyordu. Bazı yerlerde isyancılar büyük başarılarla imza attılar. Örneğin zor ulaşılan dağlarda yerleşen Karadağ özgürlüğünü ilan etti. Zamanla Osmanlının Sırp ve Macar ahalisi de özgürlüğüne sahip oldu. Yunanlar Ermeni ve Yahudiler Osmanlının dış politikasında büyük yere sahiptiler (s.272).

Bu paragraftan Türklerin Yunanlılara tanıdığı ayrıcalıklarla Balkan halklarının birlikte hareket etmesinin önlendiği vurgulanmıştır. 11.sınıf ders kitabında Balkanlardaki isyanların ve Osmanlıya karşı savaşların Rus diplomasisinin “rövanşı” veya zaferi olarak tanımlanır. Bu tanımlama aşağıdaki kelimelerle ifade edilir: *1912 yılında Rus diplomasisi Balkanlarda etki alanları yarışında rövanş elde etti: onun diplomatik çabaları sayesinde Bulgaristan Sırbistan ve Yunanistan arasında Türkiye'ye karşı askeri antlaşma imzalandı (s.53)*. Avrupa'nın dünya savaşına sürüklenmesinin sebebi olarak Balkanlarda nüfuz alanları elde etmeye çalışan Rusya, Avusturya Macaristan Almanya, Fransa ve İngiltere arasında ciddi anlaşmazlıkların yaşandığı ve bu yüzden Balkanların “patlamaya hazır barut fıçısı” haline geldiğini yazmaktadır (s.34).

11 sınıf *Genel Tarih* kitabında Rusya'nın Balkan devletlerini Türkiye'ye karşı savaşa kışkırttığını ve bunda başarılı olduğunu yazıyor: “*Rusya Balkan devletleri üzerinde büyük etkiye sahipti ve Balkan Antlaşması ile (1912)onlar arasında bir bağ yaratarak bölgedeki etkisini güçlendirmeye çalıştı. Bu birleşme sonucunda Balkan devletleri Türkiye'ye karşı savaşa başladılar ve Türkiye neredeyse Avrupa'daki tüm topraklarını kaybetti (s.52)*.”

Genel olarak Rusya'nın Balkan siyasetini Rus ders kitapları açısından değerlendirirsek, bu konunun yazardan yazara farklılık gösterdiğini, bazı yazarların Balkan siyasetini “Rusya'nın ezilen halkların yanında durma” gibi demokratik ve romantik sebeplerden olduğunu yazmasına karşın bazı kitaplarda bu konunun gayet objektif açıklandığını bu davranışın temel sebeplerini öğrenciye açıkça anlatıldığını görürüz. G.Biricky'e göre, Balkan ülkelerinin çoğunda Osmanlı dönemleri *kara dönem* olarak tanımlanırken, Türkiye'deki ortaokul ders kitaplarında Hristiyanlık ve Avrupa hakkında bu tür olumsuzluklar görülmemektedir (Biricky, 2013: 120).

Rus Türk Savaşları

Rus-Türk savaşları Rusya tarihinde önemli bir yer tutar. Özellikle Balkanlarda ve Karadeniz’de ayrıca Orta Asya’da Rusya’nın siyasi ilgileri çoğu zaman Osmanlı topraklarının işgali üzerinde kurulmuştur. Bu sebepten olsa gerek 7. sınıf için hazırlanan *Rusya Tarihi* kitabının sadece Ruslar ve Türkler arasındaki savaşlara odaklanmış olduğu görülür. İncelenen ders kitabında, bu makalede yer veremediğimiz konuyla ilgili çokça harita resim ve fotoğraflarla karşılaşılır. 7. sınıf *Rusya Tarihi* kitabında 1768-1774 Rus-Türk savaşı şu şekilde özetlenmiştir:

1768-1774 Rus Türk savaşı. Rusya ile savaş Osmanlı devleti için kaçınılmazdı. Devlet Karadeniz’e çıkmak zorunda idi. Balkan ve Kafkas halkları Türk hâkimiyetinden kurtulmak için bekliyordular. Rus orduları zor durumlarda savaşmak zorunda kaldılar. Yerli halklar Rusya’ya yardım ettiler. Gürcistan ve Ermenistan’da Türk ordularına karşı askeri harekât başladı. Balkanlarda Rus ordularıyla birlikte Sırp, Bulgarlar, Karadağlılar savaştı (s.195).

Yukarıdaki alıntı örneğinde görüldüğü üzere, Kafkas ve Balkan halklarını Türk işgalinden kurtarmak için Rusya’nın savaşa girdiği gibi bir iddiayı sunan bir anlatım şekli söz konusudur. Yerli halkların Ruslarla birlikte savaşa katıldığını anlatan yazar Rusya’nın davasında ne kadar haklı olduğu izlenimi yaratmaya çalışmıştır. Konunun altında ressam Y. Hakkert’e ait Çeşme’de Türk filosunun nasıl yakıldığını gösterir görsel de yer almıştır.

Şekil 8. Çeşmede Türk filosu nasıl yakıldı (Ressam Y. Hakkert)

Сожжение турецкого флота в Чесменской бухте. Художник Я. Хаккерт

Aynı kitapta 1787 -1791 Rus-Türk savaşlarının sebepleri ile ilgili şunları okuyoruz.

1780'li yıllardan itibaren Rusya Avusturya ile yaklaşımaya başladı. Bu iki güç anti Türk karakterli ittifak kurdular. Müttelikler Yunan projesi hazırladılar bu proje Konstantinopolis merkezli Rus idareli bir Yunan devleti öngörüyordu. Rusya, Avusturya ve Fransa, Osmanlı toprakları hesabına yeni yerler elde etmeyi umuyorlardı. Kırım'ın Rusya'ya ilhakı, ülkeyi Tatar hücumlarından koruyarak sosyo-ekonomik düzeyinin artmasını sağlamıştı. Burada yeni kaleler inşa ediliyordu. Osmanlı devleti Kırımın kaybı ve Karadeniz'deki hâkimiyetinin kısıtlanması ile uzlaşmak istemiyordu. Aynı zamanda Rusya'nın uğurlu dış politikasından rahatsız olan İngiltere, Türkiye'yi yeni savaşa itiyordu. Sonuçta Türk sultanı Rusya'dan Kırımı geri vermesini ve Doğu Gürcistan'daki hâkimiyetinden vazgeçmesini talep etti. 1787 yılında Türkiye Rusya'ya savaş ilan etti (s.197).

Burada savaşın esas faileri olarak Rusya ve diğer devletleri görmüş olması bir Rus ders kitabında böylesine cesurca özeleştirici içermesi yönüyle şaşırtıcı bulunmuştur.

Kitapta San Stefanos (Ayastefanos) antlaşması ve antlaşmaya kadar olan süreç bu şekilde anlatılmıştır:

28 Kasım'da Osman Paşa ordusu ile esir düştü ve bu savaşın gidişatını değiştirdi. Türkiye'ye karşı Sırbistan ve Karadağ savaşa dâhil oldu. 1878 de Rus orduları Sofya'ya girdi. Rus orduları Filibe ve Edirne'yi savaşımadan aldılar. Konstantinopolis'e yol açıktı. Âmâ İngiltere Türkiye'nin başkenti işgal olursa Rusya'ya savaş ilan edeceğini bildirerek buna karşı çıktı. Kafkaslarda savaş Türk kalelerinin kuşatılması ve alınması ile devam ediyordu. Fransız generalinin insan gücü ile alınamayacağını ilan ettiği Kars kalesi 1877 yılında General Obruchev tarafından bir gece kuşatması ile alındı. 19 Şubat 1878 de San Stefan'da barış antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile Karadağ, Sırbistan ve Romanya özgürlük kazandılar. Bosna Hersek ve Bulgaristan özerk oldu. Kafkaslarda Ardahan Kars Beyazıt ve Batum Rusya'ya verildi. Antlaşma İngiltere ve Avusturya Macaristan'ı tatmin etmedi. Onların ısrarı ile Berlin'de 1878 de Kongre toplandı ve Gorchakov'un ağır hasta olduğu bu dönemde Rusya politik bir çembere alındı. Berlin kongresinin sonuçları Rusya'da Rus

diplomasisinin yenilgisi olarak değerlendirildi. A.M.Gorchakov hüzünle yazıyordu: Berlin kongresi benim kariyerimde en karanlık sayfadır (s.175).

Görüldüğü gibi Ayastefanos antlaşması her ne kadar uluslararası hukuk tarafından tanınmayan “de facto” bir özellik taşısa da Rus ders kitaplarında geçerli, fakat bazı Avrupa devletlerini tatmin etmediğinden uygulanmamış bir antlaşma olarak gösterilmiştir. Berlin Kongresinde Rusya'nın Avrupa tarafından diplomatik çembere alındığı, hak ettiklerinin ona verilmediği izlenimi yaratılmış ve bu başarısızlık politikacı Gorçakov'un ağır hasta olması ile ilişkilendirilmiştir. Rus ders kitaplarında Berlin antlaşması Rus tarafına yapılan bir haksızlık olarak sunulmuştur.

7.sınıf Rusya Tarihi kitabında 1768-1774, 1787-1791 Rus-Türk savaşı haritası yer almaktadır.

Şekil 9. Türk Askerleri Savaştan Sonra (1877-1878 Rus-Türk savaşı) (Ressam V. V.Vereshagin)

Турецкие солдаты после боя (русско-турецкая война 1877—1878 гг.).
Художник В. В. Верещагин

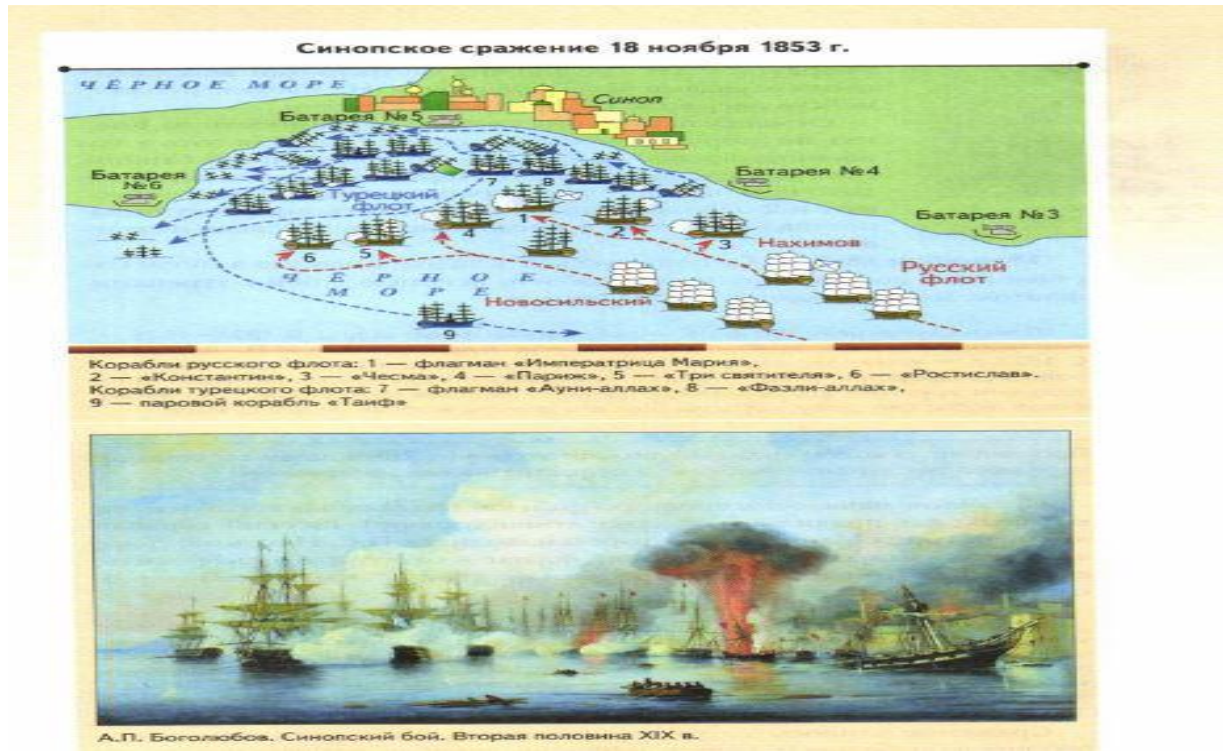
Kafkasya'da Rus-Türk Çatışmaları

Kafkasya Rusya ders kitaplarında önemli bir yere sahiptir. Müslüman ahalisi dolayısıyla Osmanlıya da yakın olan bir bölgedir. Fakat Osmanlı devletinin zayıflamasıyla Rusya Kafkasları ele geçirme çabası ile Osmanlıya karşı savaşmıştır. 8 sınıf Rusya Tarihinde şöyle geçmektedir:

Osmanlı imparatorluğu Kafkaslara denizden ilave güç göndermeye karar verdi. Bunun için Karadeniz'in güneyinde iyi korunaklı Sinop limanında büyük Türk filosu (14 yelkenli ve 2 buharlı gemi) hedefe odaklandı. 1853 de 18 Kasım'da sadece 8 yelkenli gemiye sahip olan Rus filosu Türklere karşı savaşa başladı. Filoyu P.S.Nahimov yönetiyordu. Nahimovun bulunduğu Rus gemisi İmparatoriçe Maria Türk amiral gemisini geri çekilmek zorunda bıraktı. Türk filosu amirali Osman Paşa esir düştü. Çatışmalar 4 saate yakın sürdü. Rus gemi toplarının ateşli saldırısı ile Türk gemileri yandı. Türk buharlı gemisi Taif kuşatmadan kurtulan ve Konstantinopolis'e dönen tek gemi oldu (s.75).

Başlangıçta Türk tarafının sadece 14 gemisi olduğu yazıldığı halde paragrafın devamında Türklerin 15 gemisinin batırıldığından bahsedilmiştir (s.75). Özcan'ın 1990 yılında yayınlanan "Rus donanmasının Sinop baskını 30 Kasım 1953" isimli doktora tezi incelendiğinde bazı bilgilerin doğru olmadığını görülür. Tezde Osmanlı filosunun 12 gemiden oluştuğu (s.109), Rus gemilerinin sekizinin Nahimov ve yardım için gelen daha üç vapurun Kornilov komutasında olduğu, yani Rus filosunun 11 gemiden oluştuğu (s.106) yazılmıştır. Ayrıca tezde dönemin resmi tarihçisi Ahmet Lütfi Efendi'nin "Sinop limanında Lenger-endaz-i vukuf olan donanma-yı humayından Taif vapurundan ma'ada yedi firkateyn ile üç korvet ve bir vapur, hava puslu olduğu halde.." Rus gemileri tarafından batırılmıştır ifadesine yer verilmiştir (s.120). Rus gemilerinin çoğu devrin zırhlısına mukabil olan kalyonlar teşkil ederken, Türk gemilerinin en büyükleri korvet ve firkateyn gibi kalyonlara nispetle çok hafif tekneler idi. Öte yandan Rus filosunda on sekiz funtluk 23, yirmi dört funtluk 70, yirmisekiz funtluk 206 ve altmış sekiz funtluk 38 top bulunmaktaydı. Türk gemilerinde top adedi Ruslarınkinden azdı (s.110) denmiştir. Görüldüğü gibi ders kitabında bilgi yanlışlığı söz konusudur. Kitapta Rus donanmasının az olduğunu, Türk donanmasının ihtişamlı ve çok olduğunu göstererek *adaletsiz bir savaşta biz galip geldik* imajı çizilmeye çalışılmıştır.

Şekil 10. Kitapta Kullanılan Sinop Savaşı Haritası ve Resmi

Birinci dünya savaşı ile ilgili 8.sınıf Rus Tarihi ders kitabında *Türkiye Karadeniz'deki Rus limanlarını kapatarak Rusya'yı ekonomik kuşatma altına almayı hedefledi. Aralıkta Kafkas cephesinde Türk ordularına ezici darbe vuruldu. Osmanlı imparatorluğu Kafkasya'da savaş gücünü gösteremedi (s.303)* ifadeleri kullanılmıştır.

Kemalist Devrim

Rus ders kitaplarında M.K. Atatürk ve devrimlerine de yer verilmiştir. *Kemalist devrim* olarak adlandırılan devrimler sempati ile anlatılmış ve desteklenmiştir.

9.sınıf *Genel Tarih* kitabında şu satırlar yer almaktadır:

1918-1923 yıllarda Türkiye'de Kemalist devrim 1906-1908'li yıllarda Genç Türkler harekâtının başaramadıklarını tamamladı ve son rötuşlarını yaptı. Yeni devrim sonucunda Türkiye şeriat ve hilafetten kurtularak laik devlet oldu. Avrupa kapitalizmini örnek alarak gelişmeye başladı. Türkiye ve Mısır İslam kültüründe kapitalist modernleşmenin örnek olduğu devletlerden oldular (s.110).

Burada Türkiye'nin laikleşmesine olumlu yaklaşıırken Avrupa kapitalizmini örnek aldıklarını vurgulamaları batılı emperyalist kapitalist devletleri çağrıştırmaları yönüyle olumsuz sayılabilir.

Şekil 11. Mustafa Kemal (Merkezde) Yandaşları ile Beraber 1920. (9. Sınıf Genel Tarih S.111)

Мустафа Кемаль (в центре) среди своих сторонников. 1920 г.

Kitapta Mısır ve Türkiye'nin İslam devletleri içinde modern ve örnek ülkeler oldukları yazılmış, fakat aynı kitabın 225. sayfasında *Politik enstitülerin ve maliyenin uzun süren modernleşmesi Mısır ve Türkiye ile birlikte Mağrip ve Doğu Akdeniz devletleri (laik İslam devletleri) için alışlagelmiş bir süreçtir. Fakat bu son on yıl içerisinde İslam kültürünün gözle görülür yükselişine (İslam terör gruplarının Cezayir ve Mısırdaki aktifleşmesi buna örnektir) engel olamamıştır* ifadesine de yer verilmiştir.

Görülüşü gibi yazar, İslam devletlerinin modernleşmesini uzun süre devam eden bir süreç olarak değerlendirmiş, fakat aynı zamanda İslam kültürünü terörün yükselişiyle eşdeğer tanımlamıştır. Benzer biçimde, Çek cumhuriyeti ders kitaplarında da etnosentrik ve Müslümanlar için Hristiyan merkezli Muhammedizm tanımlaması kullanılmaktadır (Biricky, 2013: 116). Bunun yanında Macaristan ders kitaplarında da konuyla ilgili benzer bir tanımlama söz konusudur.

11 sınıf *Genel Tarih* kitabında Türkiye'nin devrim sayesinde çehre değiştirdiğini, monarşi devrindeki uygulanmayan anayasanın Birinci Dünya Savaşında yenilgiye sebep olduğunu ve böylece Mustafa Kemal tarafından monarşinin tasfiye edilerek laik devler kurulduğunu yazmaktadır. Kitap 20. yüzyıl

devrimlerini ve sebeplerini anlatırken şöyle bir ifade kullanır: *Birçok demokratik devrimin yönlendiricisi olan ve rejimlere karşı yürütülen Milli özgürlük hareketleri yabancı güçlerin desteğine ihtiyaç duymuş ve yabancı askeri güçlerin müdahalesi sonucunda gerçekleşmişti. Sömürge olmasalar da Meksika'da, Çin'de ve Türkiye'de de böyle olmuştur (s.80).*

Yazar Milli Mücadele döneminde Bolşevik yardımını göz önünde bulundurarak böyle bir yargıya varmış olabilir fakat bilindiği gibi Milli Mücadele'de bir takım Sovyet yardımlar alınmış olmasına rağmen hiçbir yabancı gücün müdahalesi yaşanmamıştır. Kitabın sonraki sayfalarında Sovyet yönetiminin Türkiye'ye yardımları anlatılırken Sovyet devletinin Türkiye'ye yardımları daha açık anlatılmıştır: *1921-1922 Sovyet devleti Türk milli burjuvazi yönetimine Antanta'nın desteklediği Yunanistan ile mücadelesinde yardım etti. Silah yardımı ve askeri danışman sayesinde Türk topraklarının paylaşılması planı suya düştü (s. 134).* Burada yeni kurulmuş Sovyet devletinin Türk Milli Mücadelesine yardım ettiğini daha açık bir şekilde anlatıldığını görüyoruz. Bolşeviklerin Türk mücadelesine silah ve askeri danışmanlar vasıtasıyla yardımı kitapta bunun Türk topraklarının paylaşılmaması için ehemmiyet kesp ettiğini vurgulamaktadır.

Sonuç

Bu makalede Rus tarih ders kitaplarında var olan Türklerle ilgili, kendi içinde tartışmalı olan konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Tesadüfü değildir ki genel olarak bilgi ve görsel yönünden oldukça zengin içerikli Rus tarih kitaplarında en tartışmalı konular Türkiye ile arasında çıkar çatışmalarının olduğu konulardır. Bunlar Balkan Savaşları, Rus Türk savaşları ve Kafkasya'daki çatışmalardır. Bu konuların tartışmalı olması her devletin kendini haklı gösterme çabalarıyla ilgilidir. Balkan Savaşlarıyla ilgili bazı kitaplarda tarafsız davranılarak Rusya'nın bölgede çıkarları için Slav halklarına yardım ettiğini söylediği görülmüştür.

Rus tarih ders kitaplarını incelediğimizde oldukça farklı sonuçlarla karşılaşmıştır. Öncelikle Türk imajının yazardan yazara farklılık gösterdiği, bazı kitaplarda barbar ve istilacı Türk imajı verilmeye çalışılırken bazı kitaplarda tarihsel gerçekliklere dayanan daha tarafsız görüşlere yer verilmiştir.

Rus tarih ders kitapları, Cumhuriyet ve onun kazanımlarını hoş karşılayarak devrimlerin modern dünya için gerekli olduğunu ve *Cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin çehresinin değiştiğini* söylemiştir. Bu şüphesiz olumlu bir yaklaşımdır.

Tarihsel süreç içinde özellikle Osmanlı döneminde Türklere karşı savaşan askerlere ve savaşçılara *kahraman*, Balkan savaşlarına *milli özgürlük savaşları* olarak yaklaşan ders kitaplarında yazarlar, bazı savaşların sonunda alınan başarı madalyalarının görsellerini yayınlayarak savaşlarda Türklere karşı elde edilen başarıların bir anlamda gururunu sergilemişlerdir. Oysa savaş görüntülerinin ders kitaplarında titizlikle kullanılması gerekir. Bazen *çok az savaşçı ile çok büyük savaşların kazanıldığı*, sayıca eşit olunmayan savaşlarda Rusların Türkleri yenmesi gibi anlatılar, *ilahi adalet* fikrini ön plana çıkarmak için kullanılmış gibidir. Bazı Rus ders kitaplarında Türk imajı *öteki*, zaman zaman *barbar* ve *yabani*, fakat bazı kitaplarda ise *adalet timsali* olarak gösterilmiştir.

Sonuç olarak Rus tarih ders kitaplarında Türkler ve Osmanlılar *ötekileştirmeden* kurtulamamıştır. Oysa günümüzde Rus ve Türk dostluk ilişkileri her geçen gün artarak devam etmektedir. Ders kitaplarının toplumların diğer ülke ve milletlere yönelik değer yargılarını oluşturmadaki önemi göz önüne alındığında, Rus ders kitaplarının Türklere yönelik bu ötekileştirmelerden kurtarılıp yeniden yapılandırılması, iyi komşuluk ilişkileri için gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Aizharkyn, A.K. (2012). Kırgızistan'daki ortaokul, lise tarih ders kitaplarında türkiye tarihinin okutulması. *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2, (1):79-83.
- Aktaş, Ö. (2006). *Cumhuriyet Devri Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Aleksashkina, L. (2012). *Vseobşaya İstoriya 6 Klass* (Genel Tarih 6. Sınıf) Moskova: Mnemozina.
- Alibašić, A. (2007). Images of the Ottomans in history textbooks in Bosnia and Herzegovina (Bosna ve Hırvatistan tarih ders kitaplarında Osmanlı imajı), *İslâm Araştırmaları Dergisi*, XVII, 103-137
- Biricky, G. (2013). The Ottoman age in Southern Central Europe as represented in secondary school history textbooks in the Czeck Republic, Hungary, Polland and Slovakia, (Çek cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'da Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Güney Orta Avrupa'da Osmanlı Çağının Temsili) *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 5, (1): 108-129
- Bozkuş, Y.D. (2014). Ermeni tarih ders kitaplarında Türk imgesi. *Yeni Türkiye*, 60.
- Danilevskiy, İ. & Andreev, İ.L. (2012). *İstoriya Rossii 6 klass* (Rusya Tarihi 6. Sınıf) Moskova: Mnemozina.
- Danilov, A., Yurevich, B.M. & Kosulina, L. (2013). *İstoriya Rosii XX-naçalo XXI veka* (XX-XXI yüzyıl başlarında Rusya Tarihi) Moskova: Prosveşenie.
- Ersanlı Behar, B. (1995). Tarih öğretimi ve Türk Dünyası. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Haz. Salih Özbaran), Buca Sempozyumu 29 Eylül-1 Ekim 1994, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Kiselev, A. & Popov, V.P. (2013). *Istoriya Rossii 7 Klass* (Rusya Tarihi 7.Sınıf) Moskova: Drofa.
- Klimov Y, O., Zemlyanitsin, V.A & Noskov, V.V. (2013). *Vseobşaya İstoriya 10 Klass* (Genel Tarih 10.Sınıf) Moskova: Ventana Graf.

- Köstüklü, N. (2013). Kıbrıs Rum kesimi tarih ders kitaplarında “Türk” ve “Türkiye” imajı. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*.
- Lazukova, N. & Juravlyov, O.N. (2013). *Rossii 8. Klass* (Rusya Tarihi 8. Sınıf). Moskova: Ventana-Graf.
- Levandovski, A., Şetinov, Y.A. & Mironenko, S.V. (2010). *İstoriya Rosii 11 Klass* (Rusya Tarihi 11. Sınıf) Moskova: Prosveşenie.
- Noskov, V. & Andreevskaya. T.P. (2013). *Vseobşaya İstoriya 7 Klass* (Genel Tarih 7.Sınıf) Moskova: Ventana Graf .
- Özcan, B. (1990). *Rus Donanmasının Sinop Baskını 30 Kasım 1893* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavlenko, N., Andreev, İ. L. & Lyashenko, L. M. (2012). *İstoriya Rossii S Dreneyşix Vremyon Do Kontsa XIX Veka 10klass* (Rusya Tarihi: Kadim Zamanlardan XIX Yüzyılın Sonlarına 10.Sınıf) Moskova: Drofa.
- Pingel, F. (2003). *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Safran, M. & Ata, B. (1996). Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye’de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, s.11-26.
- Soroko-Tsyupa, S. O. & Soroko-Tsyupa, A. O. (2011). *Vseobşaya İstoriya Noveşaya İstoriya 9. Klass* (Genel Tarih Yeni Tarih 9. Sınıf), Moskova: Prosveşenie.
- Şimşek A. (2009). Osmanlı iktisat tarihi konularının öğretimine zihniyet temelli bir yaklaşım. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 16, (2).
- Şimşek, A. & Alaslan, F. (2013). Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru türkiye’de tarih ders kitapları. *Akademik Bakış Dergisi*, 40.
- Tekin, N. (2011). Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarında Rus imajı. *Toplumsal Tarih*, 216.

Tepekaya, M. (2013). Osmanlı devleti'nin selanik vilayeti almanya ve fransa konsoloslarının öldürülmesi olayı (6 Mayıs 1876). *Bellekten*, LXXVII, (280).

Vedyuşkin, A.V. & Burin, S.N. (2008). *Vseobşaya İstoriya -Novaya İstoriya Zarubejnıx Stran 8 Klass* (Genel Tarih-Yabancı Ülkelerin Yeni Tarihi 8. Sınıf) Moskova: Drofa.

Yılmaz, S. (2008). Ermenistan cumhuriyeti'nde okutulan 10. Sınıf tarih ders kitabında türkler aleyhine ifadeler ve sözde Ermeni soykırımı. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (177).

Web 1: "Встреча С Авторами Концепции Нового Учебника Истории" (Yeni Tarih Ders Kitabı Konseptinin Yazarları İle Görüş) Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015. <http://kremlin.ru/events/president/news/20071>.

Zaglyadin, V. (2007). *Vseobşaya İstoriya 11 Klass* (Genel Tarih 11.Sınıf) Moskova: Russkoe Slovo.

Extended Summary

Introduction

There have been international peaceful attempts to remove the expressions and information in history textbooks that are likely to cause hostility among countries against one another since 1919. In history education, peaceful efforts require the determination and improvement of the image of “other”. In this regard, examination of the history textbooks of other countries may provide a perspective on how Turkish history is covered in these textbooks and why it is covered in the way it is covered. This paper attempts to reveal how information about Turks is provided in the textbooks used in history lessons in Russia and what sort of an image is created in these textbooks based on such information.

In Russia, history is taught through history courses from the 5th grade to the 11th grade. This education involves General History and Russian History. While the General History course deals with the world history, the Russian History course focuses on the history of the Russian State.

Method

Document analysis was made in this study. The current history textbooks used in Russia were digitally accessed over the Internet. Then the parts of these textbooks concerned with Turks were determined and translated into Turkish. The pictures and maps included in the textbooks were also examined. Russian History and General History textbooks used in secondary education 5th, 6th, 7th, 8th, 9th, 10th, and 11th grades were examined. The parts of these books about Turks were evaluated through descriptive analysis. The textbooks used in secondary education and high schools in Russia varied by publication year and author.

Findings

The history textbooks used in Russia give a wide coverage to topics about Turks. Besides general topics such as “Huns” and “The Origin of Turks”, the Ottoman Empire is also covered in detail. Such coverage does not involve only Ottoman-Russian relations. Both general topics such as the rise and fall of the Ottoman

Empire and specific topics such as the Ottoman army, manorial system, state government, capitulations, and Pazvantoğlu's rebellion are covered.

These books address Ottoman-Russian relations through such topics as Russo-Turkish wars, the Treaty of Bakhchisarai, the Prut River Campaign, the Eastern Question, Balkan rebellions, the Balkan policy of Russia, the Crimean War, the Battle of Sinop, Russo-Turkish wars, the Treaty of San Stefano, the Bolsheviks, and the Republic of Turkey. A wide coverage is given to the Balkan Wars from the perspective of Balkan countries. The following main titles were identified in this study: "Old Turks", "The Ottoman Empire", "Russo-Turkish Wars", "The Crimean War", "Russo-Turkish Conflicts in Caucasia", "Balkan Wars", and "Kemalist Revolution".

It is emphasized in the Russia textbooks that old Turks (Huns) were a wild tribe. It is stated that the Cumans brought damage to Russians just like a punishment coming from God. The textbooks contain a lot of information, pictures, and maps about the Ottoman Empire. It is stated in these books that the Ottoman Empire extended its territory through active occupation policy in the 15th to 17th centuries in which there was the influence of a big Turkish threat on Europe. That is seen in the textbooks in the Czech Republic, Slovakia, and Hungary, too.

To the contrary of the argument of Turkish historians that Mehmed the Conqueror was very sensitive about Istanbul and requested the stop of its plundering, the Russian textbooks state, based on quotations from the Western chronicles, that Turks acted just like vandals while acquiring Istanbul. Another textbook describes Suleiman the Magnificent both as a great sultan and reformer and as the "lucky intruder that terrified Europe".

The 10th grade Russian History textbook involves the following judgment of Peresvetov, a Russian writer, about Turks: "If the real Christian religion was mixed with the Turkish justice, angles would chat with them".

Despite "Baltacı and Tsarina Catherine" narrations in the Turkish literature about the Pruth River Campaign in 1711, it is stated in the textbooks that Turks were convinced by Shafirov, the Russian ambassador, and the Tsarina and the army were rescued from captivity in return for withdrawal from the fortress of Azak.

The Ottoman periods of stagnation and downfall and the Eastern Question are also widely addressed in Russia textbooks. It is remarkable that such a detailed

coverage is given to Pazvantoğlu question in the 8th grade General History textbook though no mention of it is made in the Turkish textbooks. The same book also contains incorrect information about the killing of French and German consuls in Thessaloniki in 1875. Moreover, the book states that a genocide was carried out against Armenians, but it was Young Turks who did it.

The Russian textbooks contain long writings about the Crimean War. The photo of the Russian commanders in the Crimean War was put in the book as a symbol of success. In explaining Balkan rebellions and their reasons, the Russian textbooks attempt to demonstrate that these rebellions had justified reasons and were just a resistance of people. The expression Oppressed Slavic People is indeed far from reflecting the truth and stands just as a Soviet discourse. According to G. Biricky, while the Ottoman period is described as a dark period in most Balkan countries, middle school textbooks in Turkey do not involve such negative statements about Christianity and Europe.

It is stated in the Russian textbooks that the Treaty of San Stefano, which was signed at the end of the Ottoman-Russo War, was lost at the table upon the diplomatic pressures of the European countries on Russia. In regard to the Battle of Sinop, it is stated in the Russian textbooks that though the Russian fleet was small, they won a great victory against the strong Turkish fleet.

The Russian textbooks make a positive mention of Atatürk and his revolutions. However, while these books make a positive comment on the secularization of Turkey, they highlight that Turkey models itself on the European capitalism, which may be considered a negative comment. These books also regard Islamic culture equal to the rise of terrorism. The textbooks in Hungary also involve a similar approach to the matter.

It is emphasized in the 11th grade General History textbook that the Bolsheviks contributed to the Turkish struggle through armament and military consultants and that it was very important for Turkish territories not to be shared.

Conclusion

This paper has attempted to clarify the topics about Turks included in the Russian history textbooks, which are controversial within themselves. The most controversial topics in the Russian history textbooks are those which are concerned

with the conflicts of interest between Russia and Turkey. These topics are Balkan Wars, Russo-Turkish wars, and conflicts in Caucasia. The controversial nature of these subjects is about the effort of each country to justify itself. Some textbooks take no side on Balkan Wars and state that Russia helped Slavic people for its interests in the region.

The examination of the Russian history textbooks has yielded several different results. First of all, the image of Turks varies from author to author. In other words, while some books try to present a barbaric and invasive image of Turks, some others involve more unbiased opinions based on historical realities.

The Russian history textbooks welcome the Republic and its acquisitions and state that revolutions are necessary for the modern world, and the face of Turkey changed thanks to the Republic.

The textbooks call the soldiers and warriors fighting against Turks throughout the history, especially in the Ottoman Period, as heroes and call the Balkan wars as national liberty wars. They also present the images of achievement medals received at the end of some wars as signs of the pride of achievements against Turks. In addition, the textbooks include statements like the following “great victories were won with very few warriors” and “the Russian beat Turks in wars in which the two parts did not have equal number of warriors” apparently to feature the idea of divine justice. While some Russian textbooks describe Turks as other, barbaric, and wild, some others present them as a symbol of justice.

All in all, Turks and Ottoman are not free from marginalization in the Russian history textbooks. Given the importance of textbooks in the formation of social judgments about other countries and nations, it can be said that Russian textbooks should be relieved of such marginalization against Turks and reconstructed for the sake of good neighborhood.